

BLAHÓ MIKLÓS

M i a közös a tervezett kiadásokat messze meghaladó szocsi téli olimpiában vagy az eredeti pénzügyi kereteket szétfeszítő szuperszonikus Concorde repülőgépből, az eladósodott magyar önkormányzatok, kórházak, a devizahitelesek kimentésében? Nos az, hogy sok hasonló esettel együtt ugyanahhoz a tünetszoporthoz tartoznak. E jelenségegyüttést puha költségvetési korlát (PKK) szindrómának nevezi Kornai János, a Harvard és a Corvinus Egyetem emeritus professzora, akinek társadalomtudományi elmélete – nagy nemzetközi sikertörténeté formálódva – mára bevonult a lexikonokba.

Ellegendő, ha beüjtük a Google keresőjébe a fogalom nevét – angolul: soft budget constraint –, s hivatkozások özöne áraszt el bennünket. E helyütt most Robert Skidelskyt, a Warwick Egyetem tanárát idézném, aki egyébként több könyvet is publikált a XX. század második felének közgazdasági gondolkodását alapvetően befolyásoló John Maynard Keynesről. A New York Review of Books magazinban még 2007-ben azt írta: „Kornai munkássága legtermékenyebb elemének a puha költségvetési korlát fogalma bizonyult, ami úgy szorítan önálló életre kelt. Minden olyan esetben felismerhetők a jelenség jellemzői, amikor bankok vagy cégek már túlságosan nagyok ahhoz, hogy mephukhatnának, vagy amikor egy egész állam számíthat arra, hogy majd egy másik kormány vagy valamely nemzetközi szervezet kihúzza a bajból. Ha valaki meg akarja érteni az alacsony színvonal, a sorban állás és a fogyasztói elégedetlenség okait az általam egészségügyben vagy oktatásban – az erre a célra fordított hatalmas összegek dacára vagy éppen amiatt –, nem kerülheti meg Kornai ismert fogalmait.”

Bizony nem. S erről könnyen meggyő-

Adós, fizess?

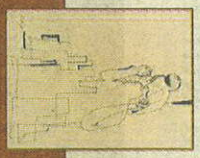
ható mindenkinél, aki a politikai szlogenek áradatában a tudománytól vár érthető eligazítást globális és hazai kérdésekben.

A PKK-jelensége a hetvenes években figyelt fel a szerző, amikor a reformnak alávetett szocializmus működését vizsgálta. Az új magyar gazdasági mechanizmus kibontakozása után, a vállalati nyereség és a bankhitel megjelenését követően is azt tapasztalta, hogy a veszteséges cégeket továbbra is kimentik a bajból. Am hosszú listát közöl Kornai a tőkés gazdaságokban végrehajtott mentőakciókról, amelyek élén időrendben a Chrysler amerikai autógyár 1980-as kimentése áll, és a sort újra a Chrysler zájja 2008-ban.

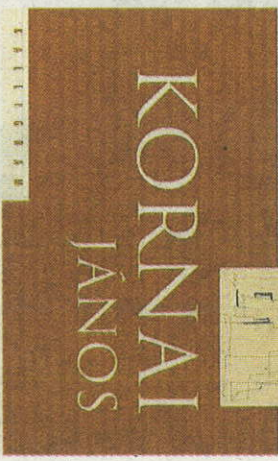
A PKK-szindróma közös vonása, hogy valamely szervezet (házartás, állami vállalat, költségvetési szerv, önkormányzat, túl nagy bank, biztosító, termelő vállalat, kormány) viselkedését befolyásolja az a várakozás, hogy súlyos pénzügyi baj esetén kimentik. Nem egyszer: Többször. Ez mentális állapot is. De társadalmi viszonyt is megtestesít. A kimentés kérelmezése és végrehajtása erősíti az alá- és fölérendeltségi viszonyokat, bőséges táppoldatot juttat a politikai klientalizmus talajába.

A szocializmusban majdnem teljesen puhává vált a költségvetési korlát. A modern kapitalista rendszerek egyes szféráiban ma már veleszületett betegségnek tekinthető a PKK-szindróma, amely csillápihátatlan beruházási éhséget vált ki, pontja a hatékonyságot. A tünetek enyhíthetők szabályozással – de nem túlszabályozással –, ösztönzőkkel, tilalmakkal, személyre szabott bintetésekkel, de a betegség ahogyan számoíható fel. Leszögezi ugyanakkor Kornai János, hogy nem képvisel fundamentalista álláspontot, nem támoat egyoldalú nézeteket, nem ért egyet azzal, hogy hagyják csödbe menni a Lehman Brothers bankházat 2008-ban, megindítva a további gyűrűző válságfolyamatot. Inkább a kiegyensúlyozott, multidiszciplináris megközelítés, a messzemelő körültekintés, szá-

A PUHA KÖLTSÉGVETÉSI KORLÁT

KORNAI JÁNOS VÁLTOZTATÁSPOLITIKÁK

lokterrebe került a kórházak adósságának kezelése, ezért egyértelmű: a puha költségvetési korlát kezelésére tett kísérlet legfeljebb időleges eredménnyel jár, a konszolidáció után az adósság újratermelődik.

A társadalmi erkölcsre is romboló hatást fejt ki a PKK-szindróma, amely tágabb fogalom a morális hockázahál. A nagy pénzügyi baj kialakulása összefügg a kötelezettségek nem teljesítésével, szerződéses, ígérték megszegésével. Többnyire az adós nem fizet. Miért tenné, ha úgys kimentik. A kapitalizmus hajnalán a nem fizető az adósok börtönébe került. A sikert a rendszer busásan jutalmazta, a kudarcot kíméletlenül büntette. Mára ez megváltozott, a siker siker maradt, de a kudarc kétséges. Már a XIX. században megjelentek a korlátolt felelősségű társaságok, majd elvált egymástól a tulajdonosi és a vállalatvezetői szerep. A folyamant elvezetett odáig, hogy a puha költségvetési korlát az egyik fő oka és következménye lett a mai válságnak.

E gondolatmenet nyomán a kórtet záró fejezete az Ígérték megszegése című tavalyi tanulmány, amely bőségesen hoz fel hazai példákat is, hogy megismerhesük a PKK-szindróma magyar változatait. A nyugdíjrendszer második pillérének felszámolásával az Orbán-kormány megszegte az államnak azt az ígérték, hogy a jártuléky része a pénztárakban gyarapodik a befizető egyéni tulajdonaként. S az ígért gazdaságagant táglalva tér ki a szerző arra is, hogy a puha költségvetési korlát extrém eseteként tarthatjuk számon a végőrilesztést, amelynek során a legjobb adóssokát mentették ki. S bizony a magánszerződésnek visszamenőleges hatályú módosításának kikényszerítése zajlott és zajlik a végkielégítések, a devizahitelesek tehercsökkenésének ügyében. A tény, hogy fennmaradt a banki kölönadó, megint csak egy újabb kormányzati ígértetszegést takar. Figyelmeztet is Kornai János: aki gyengíti a magánszerződés tekintélyét, az a kapitalista piacgazdaság fundamentumát ássa alá. Fé-